

Akadeemiliste tekstide kirjutamine

humaniora

AVOK - Akadeemilise Väljendusoskuse Keskus
Tartu Ülikool
2013

Täname

Tartu Ülikooli õppejõude intervjuude andmise eest.

AVOKi konsultante intervjuude läbiviimise eest.

Selle teaviku ilmumist on toetanud SA Archimedese programm „Primus“.

Anni Jürine

Djuddah A. J. Leijen

Ilona Trigel

Sisukord

I osa: Akadeemiliste tekstide koostamine	4
Sissejuhatus	4
Akadeemiliste tekstide kirjutamine	5
Tulemusele suunatud tekstiloome	6
Protsessile suunatud tekstiloome	7
Akadeemiliste tekstide koostamise oskus	7
Kirjutamine kui protsess	8
Ülesandest arusaamine	8
Teksti kavandamine	10
Mustandi koostamine	10
Mustandi parandamine	11
Mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine	11
Teksti viimistlemine	13
Omad ja võõrad mõtted tekstis	14
Kasulikke linke	15
II osa: Intervjuud õppejõududega	17
Dotsent Kersti Lepajõe (PhD)	17
Professor Kalevi Kull (knd)	19
Vanemteadur Bruno Mölder (PhD)	22
Professor Daniel Cohnitz (PhD)	23

I osa

Akadeemiliste tekstide koostamine

Sissejuhatus

Käesoleva teaviku eesmärk on abistada bakalaureuse- ja magistriastme üliõpilasi akadeemiliste tekstide kirjutamisel. Akadeemiliste tekstidena käsitleme kõiki ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, sh lühemaid kirjutisi (nt arutlused, esseed, pikemad vastused kirjalikel eksamitel) ja mahukamaid, uurimuslikke kirjutisi (nt seminartööd, bakalaureusetööd ja magistrیتööd). Me oleme seisukohal, et kõikidel akadeemilistel tekstidel on ühisosa ning siinse teaviku sisu võib rakendada kõikide ülikooliõpingutel ette tulevate tekstide koostamisel.

Akadeemiliste tekstide kirjutamine, nagu kirjutamine laiemalt, on õpitav oskus, mitte kaasasündinud anne. See tähendab, et igaüks saab oma kirjutamisoskust parandada. Mõistagi ei piisa oma kirjaliku väljendusoskuse parandamiseks selle või mõne muu materjali lugemisest, akadeemiliste tekstide kirjutamine tahab palju harjutamist. Lisaks sellele on väljendusoskuse arendamise juures oluline veel üks aspekt – saada teadlikuks kirjutamisprotsessist, s.o nendest etappidest ja tegevustest, mida hea teksti kirjutamine endas kätkeb. Siinses teavikus keskendutaksegi selle protsessi kirjeldamisele.

Akadeemiliste tekstide kirjutamise põhimõtteid ja selle õpetamist käsitlevat distsipliini on mõnel pool nimetatud ka *akadeemiliseks kirjutamiseks*. Siinses käsitluses seda nimetust ei kasutata, kuna tegemist ei ole eesti keeles kuigi õnnestunud terminiga. Nimelt on *akadeemiline kirjutamine* tõlkelaen inglise keelest (*academic writing*). Inglise keeles viitab sõna *writing* nii protsessile (mille tegemine?) kui ka tegevuse nimele (mis?), eesti *kirjutamine* väljendab eeskätt protsessi. Seetõttu ei sobi sõna *kirjutamine* laiendada omadussõnaga (*akadeemiline kirjutamine*) ning sobimatud on muudki sarnased fraasid, nt *hea kirjutamine* (> *hästi kirjutamine*). Seega peame seda ebasobivaks nimetuseks distsipliinile, mille eesmärk on arendada head väljendusoskust ja õpetada mõtete arusaadavat esitust.

Kuigi Eestis on teadusteksti kirjutamise tavad, puudub meil *academic writing*’uga võrdväärne akadeemiliste tekstide uurimise ja õpetamise traditsioon. Eestis on keskendunud pigem valmis teadusteksti tunnuste kirjeldamisele (nt teadusteksti struktuur, stiil, keel jne), mitte aga niivõrd kirjutamisele kui tekstilooime protsessile ülikoolis. Kuna me ei pea õigeaks angloameerika traditsioonide toorest ülekandmist Eesti oludesse ja eesti keelde, oleksid otsesed paralleelid *academic writing*’uga eksitavad. Samas on selge, et ülikoolis (eriti madalamal astmel) kirjutatavad tekstid ei ole veel päris teaduslikud tekstid (nagu teadusartiklid, monograafiad), kuigi neil on teaduslike tekstidega ühiseid jooni. Seetõttu nimetamegi neid akadeemilisteks tekstideks, mitte teadustekstideks.

Siinse kirjutise esimene osa käsitleb kirjutamist kui protsessi, s.t jagatakse praktilisi nõuandeid, kuidas head akadeemilist teksti kirjutada. Seejuures ei puudutata õigekeelsusküsimusi, vaid keskendutakse tekstilooimele. Kuna teaduslikud uuringud eestikeelsete akadeemiliste tekstide kirjutamise kohta puuduvad, oleme püüdnud Eesti traditsiooni avada õppejõudude pilgu läbi. Teaviku teises osas on esitatud intervjuud *humaniora* valdkonna õppejõududega, kes on jaganud oma mõtteid akadeemiliste tekstide kirjutamise ja üliõpilaste väljendusoskuse kohta.

Akadeemiliste tekstide kirjutamine

Kõik me puutume igapäevaselt kokku kõikvõimalike kirjalike tekstide koostamisega. Olgu nendeks siis õpingute või tööga seotud kirjutised, (veebi)päeviku sissekanded, ilukirjanduslik omalooming või koguni Twitteri säutsud ja Facebooki postitused. Olenemata nende tekstide žanri- ja registrierinevustest on kõik ülal loetletud kirjutised kirjalikud tekstid – nende koostamisel edastatakse oma mõtte kirjalikus vormis. Kuigi üldlevinud arvamuse kohaselt on kirjutamisoskus miski, mis mõnel lihtsalt on ja mõnel mitte, on siinse teaviku autorid arvamusel, et kirjutamisoskus ei ole kaasasündinud anne, vaid see on õpitav ja arendatav. Samamoodi on õpitav ja arendatav akadeemiliste tekstide kirjutamise oskus. Kuna igasugused oskused arenevad kõige paremini harjutades, tuleb ka tekstide kirjutamise (sh akadeemiliste tekstide kirjutamise) vilumus ainult harjutamisega.

On inimesi, kes naudivad igasuguste tekstide koostamist, ning neid, kellele ühel või teisel põhjusel ei meeldi üldse kirjutada. Viimasel ajal võib aga üldisema tendentsina märgata pikemate ja sisuliste tekstide kirjutamise oskuse vähenemist. Kuigi selle taga võib näha mitmeid põhjusi (vähenev lugemus, suulise keele elementide tungimine kirjakeelde jms), on selle tendentsi üheks mõeldavaks seletuseks tekstide roll tänapäeva hariduses. Kõik me teame, et nii üldhariduskoolis kui ka kõrgkoolis kasutatakse kirjalikke töid peamiselt õpitu kontrollimiseks. Sellisel eesmärgil teksti koostamise (ja selle hindamise) juures on esiplaanil see, mida tekst ütleb, mitte see,

kuidas ta seda ütleb. Kuna teadmiste kontrolli eesmärgil kirjutatud teksti lugejal on teksti sisule teatud ootused, ei pöörata tihti kuigi palju tähelepanu sellele, kuidas tekst on koostatud. See võib põhjustada olukorra, kus teksti koostaja jaoks hägustub kirjutamise eesmärk ning kirjutamisest kaob nauding. Kirjutamisel on lisaks teadmiste kontrollile teinegi oluline kasutegur, millel on eriti oluline roll kõrghariduses – see aitab meil õpitud omandada. Et kirjutamisprotsessi käigus tekiks teksti autoril parem arusaamine teemast, mida loodav tekst käsitleb, on oluline roll sellel, kuidas autor kirjutamisele läheneb. Kõige üldisemalt võib kõrghariduses täheldada kaht tüüpi lähenemist tekstide kirjutamisele – tulemusele suunatud tekstiloome ja protsessile suunatud tekstiloome.

Tulemusele suunatud tekstiloome

Nagu nimigi ütleb, on tulemusele suunatud tekstiloome juures olulisim lõpptulemus. See tähendab, et esitada tuleb vaid töö lõplik versioon, mida hinnatakse õppejõu määratud või muul viisil kehtestatud nõuete alusel. Üliõpilane peab teadma, millised on nõuded, ning kirjutama nendele vastava teksti. Näiteks tuleb üliõpilasel esitada semestri lõpuks essee, milles üliõpilane näitab, et on omandanud kursusel käsitletud teemad. Tavaliselt on sellisel kirjutisel suur roll ainekursuse hinde kujunemisel. Kuna selle lähenemise puhul tuleb hindamiseks esitada vaid lõpptulemus, jääb teksti kirjutamine tihti viimasele minutile ning ajanappuse tõttu püütakse tekst koostada nii kiiresti ja vähese vaevaga kui võimalik. Seetõttu ei jätku piisavalt aega oma teksti ülelugemiseks ja suuremate paranduste tegemiseks.

Kuna positiivse hinde korral üliõpilane oma töösse enam parandusi ei tee, on õppejõu tagasiside sellistele töödele tavaliselt minimaalne või puudub üldse. Juhul kui õppejõud annab tagasisidet, on see enamasti pealiskaudne ning puudutab vaid kerget vaevaga tuvastatavaid vigu (näiteks õigekirjavead). Sellise tagasiside tulemusena võib üliõpilane teha valesid järeldusi kas oma teadmiste või oma kirjutamisoskuse kohta. Näiteks võib madala hinde saanud üliõpilane arvata, et hinne kajastab tema erialateadmisi, kuid tegelikult tuleneb see hoopis (osaliselt) puudulikust eneseväljendusoskusest. See tähendab, et kirjutisest ei selgu, kuivõrd hästi on üliõpilane õppeaine sisu omandanud. Tagasiside võib olla ka väga põhjalik ja hõlmata mitmeid tasandeid, kuid tulemusele suunatud tekstiloome puhul ei ole tagasisidest tihti kasu – kui üliõpilane oma tööd enam parandama ei pea, jäävad kirjutise kohta tehtud väärarvatuslikud soovitusused enamasti rakendamata. Nii ei parane ei tekst ega üliõpilase kirjutamisoskus.

Protsessile suunatud tekstiloome

Protsessile suunatud tekstiloomes on keskne kirjutamise protsess, mitte tulemus. See ei tähenda, et hea lõpptulemus ei oleks selle lähenemise puhul oluline – tekstiloome protsessile suurema tähelepanu pööramine võimaldabki saada paremaid lõpptulemusi. Protsessile suunatud tekstiloome avaldab kirjutamise kui õppimisviisi potentsiaali suuremal määral kui tulemusele suunatud tekstiloome, sest annab autorile rohkem aega teema läbitunnetamiseks. Protsessi lõpptulemusena valminud kirjutis, mis esitatakse hindamisele, on läbinud mitu etappi – kavandamine, esialgse mustandi loomine, selle ümberkirjutamine ja teksti viimistlemine. Nende etappide läbimine annab autorile rohkem võimalusi oma mõtete selgeks formuleerimiseks, mis kõneleb ka teema paremast omandamisest.

Protsessile suunatud tekstiloomes võtab tavaliselt kõige vähem aega esialgse mustandi loomine. Rohkem aega pühendatakse kirjutise kavandamisele ning parandustele ja ümberkirjutamisele. Nii saab autor kirjutamisprotsessi eri etappidel keskenduda kirjutise eri aspektidele. Selle tulemusel paraneb peale teksti kvaliteedi ka üliõpilase kirjalik väljendusoskus. Kirjalikku väljendusoskust arendab eeskätt iseenda teksti ümberkirjutamine, sest selle käigus tuvastatakse teksti probleeme (näiteks vastuolud, nõrgad argumendid jmt) ja parandatakse need.

Nõrkadele kohtadele tekstis aitab tähelepanu juhtida ka tekstile antav tagasiside, millel on protsessile suunatud tekstiloomes oluline roll. Tagasisidet antakse mustandi(te)le, mitte lõpptulemusele, sest sel etapil on üliõpilasel võimalus oma teksti veel muuta. Kuna tagasisidet antakse kirjutamisprotsessi keskel, on tagasiside tavaliselt põhjalik ning keskendub sisulisematele küsimustele kui näiteks õigekiri. Samuti on võimalik eri etappides anda tagasisidet teksti erinevate tahkude kohta (teksti ülesehituse loogika, lõigu struktuur, mõtte selge väljendus). Ka see aitab autoril oma teksti nõrkusi mõista ja nendest õppida.

Kuna protsessile suunatud tekstiloomel on lõpptulemusele suunatud tekstiloome ees mitmeid eeliseid, kirjeldatakse järgnevalt just protsessile suunatud tekstiloomet ja selle etappe. Seejuures on iga etapi juures selgitatud, millele erilist tähelepanu pöörata, et oma kirjutamisoskust parandada.

Akadeemiliste tekstide koostamise oskus

Ülikooli astuvad üliõpilased ei pruugi osata ülikoolis kehtivatele nõudmistele vastavat akadeemilist teksti koostada. Selles ei ole midagi imelikku: suurem osa üliõpilastest tuleb koolisüsteemist, mis ei nõuagi neilt akadeemiliste tekstide koostamise oskust ning võimalik, et nad ei ole senini kirjutanud ühtegi teksti, mis on sarnane

ülikoolis nõutavate tekstidega. Samuti on neil vähe akadeemiliste tekstide lugemise kogemust. Seega tuleks üliõpilastele akadeemilise väljendusoskuse õpetamise algstaadiumis arendada nii akadeemiliste tekstide kirjutamise kui ka lugemise oskust ning kriitilise mõtlemise oskust tervikuna.

Paljud õppekavad ei paku aga kuigi palju võimalusi nende oskuste arendamiseks. Näiteks on õppekavasid, kus üliõpilastel ei tule madalamatel õppeastmetel kirjutada kuigi palju akadeemilisi tekste ega pikemaid eksamivastuseid ja/või ei ole õppekavas bakalaureusetööd. Nii võib juhtuda, et magistriõpinguid alustab väga vähese akadeemiliste tekstide koostamise kogemusega üliõpilane. Juhul kui bakalaureusetöö on nõutav, kuid üliõpilased ei ole akadeemiliste tekstide koostamist kuigivõrd harjutada saanud, satuvad nad sageli raskustesse ja sõltuvad töö kirjutamisel paljus oma juhendajast. Mida rohkem akadeemilisi tekste üliõpilased kirjutavad, mida erinevamad on neile antavad kirjalikud tööd ning mida põhjalikum on nende tekstidele antud tagasiside, seda paremaks saab nende kirjutamisoskus.

Kirjutamine kui protsess

Ülikoolis koostatakse mitmesuguseid kirjalikke tekste, alustades (pikematest) kirjalikest eksamitöödest ja lõpetades kraaditöödega. Sinna vahele jäävad mitmesugused arutlused, analüüsid, esseed, praktika aruanded jms tekstid. Kõik need kuuluvad akadeemiliste tekstide hulka ning neil on olemas selge ühisosa. Seetõttu kehtivad nende kirjutamisel samad põhimõtted ning üldjoontes läbitakse nende kirjutamisel samad etapid – kavandamine, mustandi koostamine ja ümberkirjutamine ning viimistlemine. Samas on nendel tekstidel mõistagi ka erinevusi, mistõttu tuleb eri tekstide juures tähelepanu pöörata erinevatele seikadele. Näiteks lühemate, mitteuurimuslike kirjutiste puhul on oluline tähelepanu pöörata juhisele.

Ülesandest arusaamine

Hea teksti kirjutamise eelduseks on õppejõu antud ülesandest õigesti aru saamine. Ülesandest arusaamist loetakse kirjutamisprotsessi osaks, sest juba teksti kavandamisel peab autoril olema selge, mida temalt täpselt oodatakse. Tavaliselt tuleb üliõpilasel kirjalikus töös näidata teema valdamist, seoste nägemise oskust ning oma seisukoha kujundamise ja selle kasuks argumenteerimise oskust. Kui üliõpilane ei ole õigesti aru saanud sellest, mida ülesanne temalt nõuab, võib teksti koostamisel ette tulla mitmesuguseid probleeme. Näiteks võib üliõpilane kirjutada argumenteeriva teksti asemel kirjeldava teksti või lähtuda isiklikust kogemusest, kui oodatakse hoopis teaduslikele allikatele tuginemist. Sage probleem üliõpilastöös on ka see, et

refereeritakse ainult teisi autoreid ning unustatakse seejuures enda argumenteeritud arvamus lisamata. Ülesandest valesti arusaamise tagajärg on tõenäoliselt halvem hinne. Samuti võib see mõjutada üliõpilase hinnangut oma teadmiste ja/või kirjutamisoskusele. Selle vältimiseks tuleks ülesande juhise lugeda läbi kohe, kui ülesanne antakse. Vajadusel tuleb õppejõult või kaasüliõpilastelt küsida täpsustusi või nõu.

Ülesande juhises peaks sisalduma kõige olulisem teave ülesande kohta: mis tüüpi teksti nõutakse, kes on teksti adreassaat, kui pikk peab tekst olema, millal on töö esitamise tähtaeg. Lisaks võib seal olla detailsemat infot ja spetsiifilisemaid nõudeid. Juhise lugemisel tuleb mõelda, kuidas ülesanne seostub ainekursusel õpitud teemadega.

Oluline on aru saada, mis on juhises oluline. Eesti keeles võib oluline info olla ka sõnade vahelistes seostes. Näited 1–3 on töökäsud, kus näiliselt sarnaste lausetega antakse üsna erisuguseid ülesandeid:

1. Nimeta kõrgkoolis akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid
2. Nimeta akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid kõrgkoolis
3. Nimeta kõrgkooli akadeemilist toimetulekut mõjutavad tegurid

Esimeses näites küsitakse tegurite kohta, mis mõjutavad üliõpilaste toimetulekut kõrgkoolis. Teine töökäsk eeldab, et tuleb nimetada tegureid, mis mõjutavad akadeemilist toimetulekut ülikoolis üldisemalt (sh õppejõudude hulgas). Kolmandast töökäskust võib välja lugeda, et küsitakse tegurite kohta, mis mõjutavad seda, kuidas kõrgkool akadeemilisel maastikul toime tuleb.

Ülikoolis kirjutatakse ka selliseid töid, millel otsene tööjuhise puudub. Sellised on uurimuslikud kirjutised (nt bakalaureuse- ja magistritööd). Sellisel juhul tuleb kirjutamisel lähtuda oma uurimisküsimustest ja tööle kehtivatest nõuetest. Mõistagi on kraaditöö kirjutamine pikem ja töömahukam protsess kui ainekursuste raames nõutavate kirjalike tööde koostamine. Sellegipoolest on mõlema teksti kirjutamisprotsess üldjoontes sarnane. Järgnevalt kirjeldataksegi kirjutamisprotsessi üldiselt, otseselt konkreetsest tekstist lähtumata.

Kirjutamisprotsess koosneb kolmest etapist – teksti kavandamine, mustandi kirjutamine ning teksti ülevaatamine ja parandamine (sh viimistlemine). Kuigi need etapid järgnevad üksteisele, ei pruugi kirjutamisprotsess ise olla tervikuna lineaarne. Näiteks ei läbi kraaditööd ja muud pikemad kirjutised tavaliselt tervikuna neid etappe järjest, vaid neid koostatakse väiksemate osade kaupa (nt peatükid, alapeatükid). Seega pöörduv autor pidevalt tagasi mustandi loomise etappide juurde. See ei tähenda aga, et erinevad osad tehakse algusest lõpuni täielikult valmis. Kuna tekst võib kirjutamisprotsessis oluliselt muutuda, tasub viimistlemise juurde asuda siis, kui terve tekst on juba eelnevad etapid läbinud (vt „Teksti viimistlemine“).

Teksti kavandamine

Tekstiloomise protsessis on väga olulisel kohal teksti kavandamine. Üliõpilased, kellel on tekstide koostamisega vähem kogemusi, asuvad sageli kohe teksti loomise juurde ning jäätavad kavandi tegemata. Ilma kavandita koostatud tekstid kipuvad aga olema selge struktuurita ja laialivalguvad.

Teksti kavandamine hõlmab endas kõike seda, mida tehakse enne teksti kirjutama asumist. Teksti kavandamisel võib abi olla järgmistest tegevustest:

- võtmesõnade ja/või mõistete loetelu koostamine,
- kirjutise teema harude loetelu koostamine,
- teemaga seotud allikate lugemine ja märkmete tegemine,
- teema eri tahkude seostamine ja seoste visualiseerimine,
- töö eesmärgi ja uurimisküsimuste sõnastamine,
- oma mõtete arutamine teistega (nt õpingukaaslased, sõbrad).

Kavandi koostamine aitab teemat piiritleda. Samuti annab see teksti autorile selgema ülevaate, mida ta teema kohta juba teab, ning mille kohta tuleb veel lugeda ja/või juurde uurida. Kavandi koostamine aitab autoril endal saada parema ülevaate sellest, mida ta oma tekstiga öelda tahab ja kuidas on seda kõige parem teha. Kuna autori ülesanne on kirjutada tekst, mis lugejat veenab, tuleb juba kavandamise etapis arvestada teksti adressaadiga. Näiteks tasub mõelda teksti koostamisel sellele, kes on teksti lugeja, millised on tema taustateadmised ja ootused tekstile.

Kavandi koostamine võib aidata üle saada kirjutamiskrambist. Kirjutamiskramp võib tekkida tekstiloomise mistahes etapis, kuid tihti tabab see just enne kirjutamisprotsessi algust, kui tekib tunne, et ei oska kuskilt alustada. Sellisel juhul võib proovida mõtteid koguda vaba tekstiloomise strateegia abil. Vaba tekstiloomise käigus pannakse piiratud aja jooksul (nt 1–6 minutit) kirja kõik mõtted, mis teemaga seoses pähe tulevad. Kirjutades ei pöörata tähelepanu trükivigadele, õigekirjareeglitele ega sõnastusele. Peale seda loetakse kirjutatu läbi ning valitakse välja üks (või rohkem) mõte(t), mida tahetakse edasi arendada. See mõte on järgmise vaba tekstiloomise sessiooni teema. Vaba tekstiloomise abil mõtete kogumine aitab kirjutamiskrambist üle ka teistes teksti koostamise etappides.

Mustandi koostamine

Peale esialgse kavandi koostamist võib asuda teksti kirjutama. Selleks tuleb luua endale kirjutamiseks sobivad tingimused. Sobivad tingimused loob selline keskkond, kus tehakse vaimset tööd (nt raamatukogu) ning kus on võimalikult vähe segavaid faktoreid, mis sunniksid tööd tihti katkestama. Samuti tuleks vältida kõrvalisi tegevusi (pidev e-posti kontrollimine, sotsiaalmeedia saitide külastamine jms).

Mustandi kirjutamine algab esialgse kavandi täpsustamisest ja laiendamisest. Märksõnad arendatakse pikemateks lõikudeks. Mustandit alustades peaks teksti autoril olema kujunenud arusaam sellest, mis tal teema kohta öelda on ja millistele allikatele tema käsitus tugineb. Kui tegemist on empiirilisel materjalil põhineva uurimusliku tekstiga (nt bakalaureuse- või magistritöö), peaks vähemalt osa materjalist olema analüüsitud. Mustand, mis luuakse esialgse kavandi alusel, teema kohta tehtud märkmete ning materjali analüüsi põhjal, peaks olema juba enam-vähem sidus tekst. On oluline rõhutada, et selles etapis ei sünni teksti lõplik versioon. Vastupidi – see on esialgne mustand, mis kirjutamisprotsessis veel mitu korda ümber kirjutatakse. Näiteks võib selles etapis loodud tekstilõike hiljem ümber tõsta või kustutada. Ka mustandi kirjutamisel ei tasu veel tähelepanu pöörata õigekeelsusele ega tingimata taotleda akadeemilisele tekstile kohast stiili. Selle asemel tuleks keskenduda oma mõtete paberile saamisele. Mustandi koostamine võtab tekstiloomeprotsessis tavaliselt kõige vähem aega, põhiline aeg peaks kuluma mustandi kirjutamisele eelnevale ja järgnevale etapile ehk teksti kavandamisele ja selle parandamisele.

Mustandi parandamine

Mustandi kirjutamisele järgneb teksti parandamine. See on tekstiloomeprotsessi kolmas ja viimane etapp, mille võib omakorda jaotada kaheks osaks – mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine ning teksti viimistlemine.

Mustandi ülevaatamine ja ümberkirjutamine

Esimesena tuleb mõistagi mustand üle vaadata ja teksti vajadusel ümber kirjutada. Algse mustandi (isegi laiaulatuslikus) muutmises ei ole midagi ebaharilikku. Kirjutamisprotsess on tsükliline ja erinevad tegevused (kirjutamine, parandamine, ümberstruktureerimine) on aktiivses kasutuses kogu protsessi jooksul. Kirjutise edenedes arendatakse mõtteid edasi ning sellest võivad tekkida ebakõlad olemasolevas tekstis. Nende eemaldamiseks tuleb teinekord teha suuremaid muutusi. Võib juhtuda, et kirjutamisprotsessis muutub ka esialgne kavand. Kõik see on tekstiloomeprotsessi loomulik osa ja näitab, et tekst areneb koos oma autoriga ja autor koos tekstiga. Tekstiloomeprotsess aitab autoril saada parema arusaamise käsitletavast teemast, samuti õpetab see teda nägema probleeme ja puudujääke tekstis. See tähendab, et paranevad nii kirjutamisoskus kui ka aineteadmised.

Tihti on teksti autoril endal oma tekstis raske suuremaid probleeme näha ning ulatuslikumaid parandusi ette võtta. Olles ise teksti loonud ning sellega palju vaeva näinud, on autoril raske olla selle suhtes kriitiline. Seetõttu oleks hea, kui teksti loeb ja kommenteerib keegi, kes suudab seda objektiivselt hinnata. On väga tähtis, et esimene tagasiside tuleks just pooleli olevale, mitte valmis tekstile, sest selles etapis

on võimalik teha kergema vaevaga suuremaid muutusi. Kui see, et teksti on vaja oluliselt ümber kirjutada, selgub alles siis, kui autor on teksti juba valmis kirjutanud, viimistlenud ja isegi vormistanud, on autor teinud palju tühja tööd. Sellist olukorda aitab vältida õigeaegne tagasiside tekstilooome protsessis.

On oluline, et teksti tagasisidestaja mõistab teksti kirjutamise konteksti ja teab, millele lugedes tähelepanu pöörata. Näiteks sobivad teksti objektiivseteks lugejateks kaasõpilased, sest neil on teadmised kirjutise teemast või vähemalt ainevaldkonnast, kuhu see kuulub, ning mis veelgi olulisem – neil on sarnaste tekstide kirjutamise kogemus. Üliõpilase pere ja sõbrad ei ole tavaliselt objektiivsed tagasisidestajad, sest lähedastel on raskem kriitiline olla. Üks viis tekstide tagasisidestamiseks on kirjutamisrühmas osalemine. Kirjutamisrühma moodustavad 4–8 sama või lähedase valdkonna esindajat, kes kohtuvad regulaarselt (nt korra nädalas või üle nädala), et üksteise pooleli olevaid tekste tagasisidestada. Kirjutamisrühma eelis on see, et rühm võimaldab oma teksti kohta tagasisidet saada mitmelt inimeselt korraga. Peale selle parandab teiste tekstide kriitiline analüüsimine ka üliõpilase enda tekstilooome oskust. Kui üliõpilane kirjutab kraaditööd, on loomulikult hindamatu väärtusega ka juhendaja tagasiside. Selleks, et üliõpilane juhendaja väärtuslikke kommentaare oma teksti parendamisel arvesse saaks võtta, on oluline, et juhendaja oleks tekstilooome protsessi kaasatud juba selle varastes etappides. Nii on tal võimalik nii teksti kui ka üliõpilase oskuste arendamisse maksimaalselt panustada.

Tagasisidet on võimalik anda tekstile kui tervikule, kuid ka selle eri tahkudele. Näiteks võivad sama teksti piires erineda hinnangud teksti sisule, ülesehitusele ja keelekasutusele. Kui tekst ei ole veel valmis, on loomulik, et seda ei ole mõtet hinnata kui tervikut, vaid tuleks keskenduda teatud etapis olulistele tahkudele. Näiteks ei ole mustandi puhul mõtet keskenduda õigekirja- ja vormistamisküsimustele, vaid tegeleda üldisemate probleemidega, näiteks argumentide loogiline esitus. Selleks, et tagasisidestaja(d) teaks, millele kommenteerides tähelepanu pöörata, peab teksti autor neile teada andma, milline on teksti valmidusaste ning mille kohta ta kõige enam tagasisidet soovib.

Igasugune tagasiside tekstile on teatud mõttes subjektiivne ning seetõttu võivad tagasisidestajate kommentaarid olla ka üksteisele vastukäivad. Näiteks võib üks tagasisidestaja leida, et teatud teemast tuleks pikemalt kirjutada ning teise tagasisidestaja arvates ei peaks seda teemat tekstis üldse puudutama. Sellisel juhul on teksti autori otsustada, kas ja kumba kommentaari ta arvesse võtab. Kogu tagasisidestamise protsessi mõte on aidata autoril näha potentsiaalseid probleemkohti tekstis, mitte öelda talle ette, mida ta muutma peab. Kuigi tagasiside mistahes tekstile on väga väärtuslik, tuleb meeles pidada, et iga autor vastutab oma teksti eest ise ning tal on täielik voli kirjutada see selliseks, nagu ta ise õigeks peab. Kui kommentaare on väga palju, tasuks autoril alguses teha tekstis vaid tema arvates tähtsamad muudatused ning paluda mustandi uuele versioonile veel kord tagasisidet. Mõnikord piisab tekstile vaid ühekordsest tagasisidest, teinekord on vaja teksti mitu korda üle vaadata ja parandada. Seetõttu on oluline, et teksti ülevaatamiseks ja parandamiseks oleks jäetud piisavalt aega.

Teksti viimistlemine

Kui autor on lõpuks oma tekstiga rahul, ei tähenda see veel seda, et kirjutis on esitamiseks valmis. Enne teksti esitamist tuleb viimistleda veel keelekasutust ja veenduda, et tekst vastab vormistusnõuetele.

Teksti keelelise viimistlemise juures tuleks tähelepanu pöörata mitmele asjaolule. Esiteks tuleks veenduda, et teksti stiil on akadeemilisele keelekasutusele kohane. See tähendab, et tuleks vältida kõnekeelsust (*selles töös uuritigi siis nende faktorite mõju X-le*), hinnangulist kõnepruuki ja ebamäärasust (*selliseid tüüpe ei olnud materjalis õnneks eriti palju*), samuti ei sobi kasutada bürokraatlikku stiili ja kulunud väljendeid (*uurimaks antud probleemi põhjalikult teostati teadusuuringud kõrgetasemeliselt; käesoleval hetkel ei oma see aspekt antud töö raames tähtsust*). Vastupidiselt levinud arvamusele ei tee bürokraatlike moeväljendite ja -konstruktsioonide pikkimine teksti keelekasutust „akadeemilisemaks“, vaid need hoopis koormavad teksti ning muudavad selle raskemini loetavaks. Akadeemilise tekst on oma sisult niigi keeruline ning seetõttu ei ole mõtet seda tühjade sõnadega kunstlikult veelgi keerukamaks teha. Tasuks järgida põhimõtet – mida lihtsamini sisu edasi anda, seda selgem see lugejale on. Teine probleem, mis sageli eestikeelset akadeemilist keelekasutust vaevab, on liigne tõlkelisus. Kuna kirjandus, millele autor viitab, on sageli võõrkeelne, kipub võõrapärasusi jääma ka autori eestikeelsesesse teksti. Seetõttu tuleks teksti keelelisel viimistlemisel mõelda ka selle peale, kas mustandis on sellist keelekasutust, mis ei ole eesti keeles loomulik (*N keelt emakeele rääkijana Etiopias on umbes 190 000 ja Sudaanis umbes 22 000 (2007. aasta seisuga)*).

Üldiselt kirjutatakse eestikeelsed akadeemilised tekstid impersonaalselt (*uuriti, analüüsiti* jne), kuid ei ole keelatud kirjutada ka esimeses isikus (*uurisin, analüüsisin*) ja kolmandas isikus (*töö autor uuris, analüüsis*). Tihti on esimeses ja kolmandas isikus kirjutamine loomulikum just sellistes valdkondades, kus uurija interpretatsioonil on analüüsis suurem roll.

Viimaks tuleks veenduda, et tekstis ei ole õigekeelsusvigu (nt kokku- ja lahkukirjutamine, suur ja väike algustäht, kirjavahemärgid jne) ega trükivigu. Need hakkavad lugejale tekstis kõige hõlpsamini silma ja jätavad mulje, nagu oleks töö tehtud kiirustades ning lohakalt (ka siis, kui tegelikult on teksti loomisele pühendatud palju aega). Peale selle on keele- ja trükivigu lihtne teksti puudustena välja tuua ning töö hindaja võib seetõttu hinnet alandada. Kõige ilmsemad näpuväärarused saab välistada spellerit kasutades. Kui tekstitöötlusprogramm seda ei võimalda, on eesti keele speller olemas ka veebis. Õigekeelsusküsimustes aitab Eesti Keele Instituudi keelenõu veebileht, mis koondab kõiki eestikeelseid veebis kättesaadavaid õigekeelsusallikaid (vt „Kasulikke linke“).

Vormistusnõuded sõltuvad valdkonna traditsioonidest ning seetõttu on need Tartu Ülikooli eri üksustes üsna erinevad. Kirjaliku töö vormistamisel tuleks eeskätt juhinduda konkreetse ülesande juhiseist, seejärel vastava üksuse üliõpilastööde vormis-

tamise juhendist. Kui üksuses selline juhend puudub, tuleks kasutada sama valdkonna mõne kõrgema tasandi üksuse (nt teaduskonna) juhendit.

Omad ja võõrad mõtted tekstis

Akadeemiliste tekstide üks eripära on see, et need annavad edasi nii autori enda kui ka teiste autorite mõtteid. Uurimuslikku teksti kirjutades on ülioluline, et kõik teiste autorite tekstidest pärit mõtted oleksid eristatud lugejale üheselt mõistetavalt. Teisi teoseid kasutades tuleb mõista, et refereerimine ei ole sama mis tõlkimine. Võõrkeelse allika kasutamisel tuleks üles kirjutada mõte, mitte laused. Sõnastusest võib üle võtta vaid allikas kasutatud terminid. Vahel on õigustatud küll ka allika täpne tsiteerimine, sel juhul pannakse tsitaat jutumärkidesse ning sõnastus antakse edasi täpselt (isegi kirjavead).

Selliste tekstide loomine, kus sünteesitakse autori enda ja teiste autorite mõtted, on raske ja aeganõudev ülesanne. Eriti keeruline on see esimeste uurimuslike tekstide kirjutamisel, kui üliõpilasel on seesuguste tekstide loomisel veel vähe kogemust. Ka seetõttu on oluline, et kirjutamiseks jääks piisavalt palju aega, et tekst saaks küpseda kogu kirjutamisprotsessi (kavandamine, mustand, teksti ülevaatamine ja viimistlemine) jooksul.

Teksti kavandamise ajal on mõistlik loetud kirjandus ja selle kohta tehtud märkmed organiseerida. Kõik, mida soovitakse kasutada, tuleks üles märkida koos allikaga (lehekülje täpsusega) ning teha märkmetes selget vahet tsitaadil ja refereeringul. Kui mõnest teoreetiliselt olulisest allikast on olemas eestikeelne ülevaade, ei tähenda see enamasti, et selle ülevaate autor on esitatud väidete autor. Sellistel juhtudel tuleb viidata originaalteksti autorile ja vajadusel lisada, kes seda teooriat või seda teemat eesti keeles on tutvustanud. Seejuures on lubamatu refereerida kellegi teost kolmanda autori kaudu ning jätta sellele kolmandale autorile viitamata. Kõik viited tuleks teksti lisada juba mustandi kirjutamise etapis. Nii välditakse seda, et mõni neist kas või kogemata pärast lisamata jääb. Samas on väga oluline, et mustandis formuleeritaks mõte juba originaalses sõnastuses, st tuleb rebida end lahti viidatavate allikate tekstist. Teksti ülevaatamise ja viimistlemise etapis jääb küllalt aega oma mõtte elegantseks sõnastamiseks.

Kasulikke linke¹

Usuteaduskonna juhendid ja korrad:

<http://www.us.ut.ee/et/oppimine/juhendid-korrad>

Kirjalike tööde vormistamisest filosoofiateaduskonnas:

<http://www.fl.ut.ee/et/73329>

Filosoofiateaduskonna poolt kehtestatud õppetöö alased korrad/eeskirjad:

<http://www.fl.ut.ee/et/810369/teaduskonna-poolt-kehtestatud-oppetoo-alased-korrad-eeskirjad#1>

Ajaloo ja arheoloogia instituudi bakalaureusetöö kaitsmise juhend:

<http://www.flaj.ut.ee/et/bakalaureuseope/bakalaureusetoo-de-kaitsmine>

Ajaloo ja arheoloogia instituudi magistritöö kaitsmise juhend:

<http://www.flaj.ut.ee/et/magistritoo-kaitsmine>

Eesti ja üldkeeleteaduse instituudi uurimuslike bakalaureuse- ja magistritööde hindamise juhend:

<http://www.keel.ut.ee/et/oppimine/retsenseerimise-juhendid>

Filosoofia osakonna dokumendid ja korrad:

<http://www.flfi.ut.ee/et/oppetoo/dokumendid-korrad>

Semiootika osakonna kirjalike tööde vormistamise juhendid:

<http://www.flfi.ut.ee/et/vormistamine>

Skandinavistika osakonna bakalaureusetööde hindamiskriteeriumid:

<http://www.flgr.ut.ee/et/bakalaureusetoo-de-hindamiskriteeriumid-skandinavistika-osakond>

Skandinavistika osakonna nõuded bakalaureusetöödele (3+2 õppesüsteem):

<http://www.flgr.ut.ee/et/nouded-bakalaureusetoo-dele-32>

¹ Vaadatud 18.12.2013

Inglise filoloogia osakonna viitamise ja vormistamise juhend:

http://www.flgr.ut.ee/sites/default/files/fl/guidelines_style_sheet.pdf

Inglise filoloogia osakonna magistritööde nõuded:

http://www.flgr.ut.ee/sites/default/files/fl/guidelines_ma_theses.pdf

Saksa filoloogia osakonna viitamise ja vormistamise juhend:

<http://www.flgr.ut.ee/et/viitamine-vormistamine>

Saksa filoloogia õppetooli nõuded bakalaureusetööle:

<http://www.flgr.ut.ee/et/nouded-saksa-filoloogia-bakalaureusetoodede>

Saksa filoloogia õppetooli nõuded magistritööle:

<http://www.flgr.ut.ee/et/nouded-saksa-filoloogia-magistritoodede>

Romanistika osakonna nõuded kirjalikele töödele:

– prantsuse keel ja kirjandus

<http://www.flgr.ut.ee/et/instituudist/kirjalike-toode-esitamise-nouded>

– hispaania keel ja kirjandus

<http://www.flgr.ut.ee/et/instituudist/loputoode-nouded>

Kultuuriteaduste ja kunstide instituudi kirjalike tööde juhendid:

<http://www.flku.ut.ee/et/kirjalike-toode-juhendid>

Plagiaadi vältimine:

<https://sisu.ut.ee/infohindamine/plagiaat>

<http://www.fl.ut.ee/et/loomevargus>

EKI e-keelenõu:

<http://kn.eki.ee/>

Eesti keele speller veebis:

http://www.filosoft.ee/html_speller_et/

II osa

Intervjuud õppejõududega

Dotsent Kersti Lepajõe (PhD)

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna eesti ja üldkeeleteaduse instituut, eesti keele osakond

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Hea kirjalik töö vastab eesmärgile, on ülevaatlik ja ammendav, selles on kasutatud piisavalt allikaid. Töö on ülesehituselt tervik, kirjakeele normi järgiv ja on vormistatud vastavalt nõuetele.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Sõltub üliõpilasest, tema eeldustest, analüütilise mõtlemise võimest ja motivatsioonist tööd teha. Juhendamise korral tuleb enamik üliõpilasi kirjalike töödega toime.

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse? Millistel õppeastmetel nimetatud töid kasutatakse?

Üliõpilased peavad koostama referaate, kirjutama esseid,ksamivastuseid, kontrolltöid. Koostama bakalaureusetöö või magistritöö. Selliseid kirjalikke töid kasutatakse kõigil õppeastmetel.

Üks ülikoolis enim kasutust leidev kirjaliku töö liik on kirjalik eksamitöö. Kas võtate hindamisel peale teksti sisu arvesse ka seda, kas üliõpilaste vastused on loogilise ülesehitusega ja hästi loetavad?

Loomulikult arvestatakse eesti keele erialal õppijate puhul üliõpilaste vastuse loogilisust ja kirjakeelsust, ainuüksi sisust ei piisa.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Kirjutamise oskus areneb ikka kirjutades, lugemine on muidugi taustategur, aga vaid tekstide lugemine kirjutamist ei arenda. Aga on selge, et teadustekstide lugemine arendab terminite tundmist, akadeemilise väljenduse eripära tundmist ja kaude ka üliõpilaste tekstiloomeoskusi.

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine?

Kirjaliku väljendusoskuse arendamiseks on akadeemilise kirjutamise kursused, mis on üliõpilastele kohustuslikud. Lisaks tegeldakse kirjalike tekstide koostamise õpetamisega seminarides või eriseminarides. Üliõpilastööde koostamise juhend on erialal olemas. See sisaldab õpetusi, kuidas tööd liigendada, teksti vormistada, arvtisoovitusi, teadusteksti sõnastuspõhimõtteid, keeleteadusliku teksti vormistuserisusi, refereerimise ja tsiteerimise õpetust, viitamist ja kirjanduse loetelu koostamise põhimõtteid. Juhend on varustatud rohkete näidetega.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Vead tulenevad pealiskaudsusest, refereerimisoskuse puudusest, oskamatuses juhendit rakendada jms.

Kui üliõpilased hakkavad tegema oma kraaditööd, kas nende kirjutamisoskus on siis selleks piisav?

Oleneb üliõpilasest, aga seminaritööde kaotamisega on kindlasti kehvemaks jäänud üliõpilaste teadusliku kirjutamise oskus.

Kas teie erialal on ühine arusaam, mis on väljendusoskuse roll kirjaliku töö hinde kujunemisel?

Erialal on ühine arusaam. On võimatu ette kujutada kirjaliku väljendusoskuset filoloogi.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike ülesannete koostamisel?

Kirjalik töö nõuab põhjalikku ettevalmistust ja süvenemist, seda ei saa valmis visata vahetult enne töö tähtaega. Enamasti tulenevad puudused pealiskaudsusest ja vähesest süvenemisoskusest, nii et aega ja süvenemist ja eri allikate lugemist!

Professor Kalevi Kull (knd)

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, filosoofia ja semiootika instituut, semiootika osakond

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Tekst peab olema selgelt ja arusaadavalt kirjutatud. Samuti see peab olema kirjutatud erudeeritult. On keeruline seletada, mida see tähendab, kuid see annabki tegelikult tekstile väärtuse. Mõte on selles, kui paljusid võimalikke erinevaid lugejaid kirjutatud tekst võimaldab; oluline on, et tekst oleks erinevatele lugejatele arusaadav ja sisukas, millest omakorda tuleneb kirjutise intertekstuaalsus kui väärtuslik tahk. Erudeeritus ise on tekstis selle kaudu, et kirjutaja oskab arvestada teisi seisukohti, teisi ütlemisviise ja ütlejaid ilma seda ka selgelt viitamata sama väite suhtes. Selles peitub kirjutamise suur kunst, mida on raske kriteeriumitega paika panna. Õppejõud, kes on ise palju lugenud, näevad kogu aeg võimalikke seoseid või võimalike seoste mitteamestamisi. Algajal kirjutajal ja algajal lugejal ei saagi neid palju olla, aga ometi on seosed kirjutamises kesksed. Üks lahendus on see, et kirjatöös piiritletakse valdkond, kirjutise ülesanne ise selgesõnaliselt ära ja selle kaudu juhatatakse lugejat, millega tuleb arvestada, millega mitte. Loomulikult peab olema tekst keeleliselt rikas ja ilus. See on keeleoskuse, keeletaju küsimus. Samuti on oluline akadeemilise stiili tundmine ja selle kasutamine ning loomulikult kogu teksti loogiline struktuur.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Kindlasti mitte. Ettevalmistus tulebki ülikoolis järk-järgult ja kirjutamiskogemuste kaudu. Praegune sisseastujate kirjutamise tase ei ole piisav, siin on neil väga palju õppida.

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Tudengid kirjutavad õppe jooksul erinevaid tekste. Näiteks teevad kõik teisel bakalaureuseõppe aastal seminaritöö ja kolmanda aasta lõpuks bakalaureusetöö. Edasi kirjutavad nad magistratöö ja seejärel doktoritöö. Doktoritöö jaoks kirjutavad nad veel eraldi avaldatavaid artikleid. Samuti on töid, mis on antud üksikute kursuste raames, mis võivad olla esseed, referaadid, retsensioonid, lühiartiklid ja ka ainult nii-öelda tekstikomponendid (näiteks abstraktid või kokkuvõtted), mida nõutakse eraldi. Lisaks soovitame kõikidel oma tudengitel kirjutada natukene ka ajakirjandusse väikesi artikleid, arvamusi, retsensioone.

Üks ülikoolis enim kasutust leidev kirjaliku töö liik on kirjalik eksamitöö. Kas võtate hindamisel peale teksti sisu arvesse ka seda, kas üliõpilaste vastused on loogilise ülesehitusega ja hästi loetavad?

Selle arvesse võtmine on kaudne, aga ta mängib kindlasti rolli. Otseselt me seda ei hinda, peamine on ikkagi vastuste sisu, aga sisu tuleb hea kirjutamise puhul ju palju paremini esile, on palju veenvam ja eksaminaatorile kiiremini mõistetav ja nii edasi, seega kaudne mõju on tugev.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Me ei ole seda uurinud, aga ma usun küll. Akadeemilist kirjandust antakse kursustel lugeda kindlasti ka sellel eesmärgil. Lugeda antud tekst on kõrgema tasemega kui see, mida kirjutaja ise teeb.

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine?

Meil on olemas juhend, mis sisaldab soovitusi teksti struktuuri ja funktsionaalsete jaotuste kohta, samuti puhtvormistuslikke nõudeid. Millised peavad olema struktuuri põhilised osad, struktuuri raudvara, ja mida iga osa peab sisaldama, seega ka sisuloogika kohta on üldised juhtnöörid olemas. Peamine on, ja peaks olema, tagasiside kirjutatule, õppejõududepoolne tagasiside, kommentaarid.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Vead muidugi vähenevad kogemuste kogunedes, aga alguses on võrdlemisi suured probleemid kirjanduse viitamise, tsiteerimise, refereerimise stiiliga ja sellega, milliseid allikaid kasutada. Praegusaegne noor kipub kasutama valdavalt ainult neid allikaid, mida ta võrgust kohe arvuti kaudu kätte saab, minemata raamatukokku. Seetõttu ei ole allikate kriitiline jaotamine esialgu selge. Kiputakse kasutama allikaid, mis ei ole autoriteetsed ja mis ei sobi. Keeleliselt tuleb küllalt tihti ette igapäevakeelsust ja loogiliselt selge väljenduse õppimisele kulub aega. Õigekeele osas on samuti suhteliselt palju probleeme. Nii-öelda ilukirjanduslikult esseistliku stiili ja akadeemilise stiili vahel vahetegemine on probleemiks. See võib aga tuleneda sellest, et ei ole esialgu klaar, mis täpselt on essee ja mis on teaduslik essee.

**Kui üliõpilased hakkavad tegema oma kraaditööd, kas nende kirjutamis-
oskus on siis selleks piisav?**

Meil on tublid üliõpilased, üldiselt on nad selleks ülesandeks valmis.

**Kas teie erialal on ühine arusaam, mis on väljendusoskuse roll kirjaliku
töö hinde kujunemisel?**

Sellist standardiseeritud arusaama tõenäoliselt ei olegi põhjust kujundada, eriti ar-

vestades, et parim hindamise viis on toetav hindamine, mis peab silmas iga inimese omi individuaalseid iseärasusi.

Kui olete õpetanud välisüliõpilasi, siis kui hea on nende kirjalik väljendusoskus võrreldes Eesti üliõpilastega?

Välistudengite kirjutamisoskus on kohalikest üliõpilastest üldiselt parem. Sellel on võrdlemisi lihtne põhjus: siinsetel välistudengitel on motivatsioon keskmiselt kõrgem tehtud pingutuste tõttu, et siia õppima tulla.

Kas võiks olla mingi vahe ka kirjaliku väljendusoskuse ettevalmistuses?

See on väga erinev. Erinevate maade üliõpilastel on see väga erinev. Natuke raske on võrrelda neid, kelle emakeel on inglise keel, teistega, sest tihtipeale varjutab keeleoskus ise kirjutamisoskust.

Mis soovitusi või nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike tööde koostamisel?

Esimene soovitus oleks harjutada kirjutamist erinevates žanrites, näiteks teaduslik essee, aga ka ilukirjanduslikum essee, edasi referaat, raamatu retsensioon ja teaduslik artikkel. Akadeemilise väljendusoskuse õppimise juures on eriti oluline teadusliku artikli kirjutamise oskus.

Ühtlasi tuleb lugeda võrdlemisi palju. Hea kirjanduse lugemine õpetab ja on tajutav, et tudengid, kes on rohkem lugenud, kirjutavad valdavalt paremini. Samuti tuleks lugeda erinevaid žanreid. Väga vajalik on oskus võimaldada oma teksti tõlgendada paljudel viisidel, ometi väärade tõlgendusi välistades, aga seda on raske saavutada. Üheks viisiks selle saavutamisel on lasta lugeda oma teksti erinevatel inimestel, kellelt on lootust saada ausat tagasisidet. Tuleks lugeda ise oma teksti väga erineva meeleoluga, nii öösel kui päeval ning siis, kui ollakse selle sisu juba ära unustanud. Tõlgendusvõimaluste paljususega tuleb arvestada nii kunstilise kui ka teadusliku teksti puhul. On tähtis osata ennast selgelt ja üheselt väljendada. Sõnastus, sõnade järjekord, kasutatavate sünonüümide valik – kõik see loeb võrdlemisi palju.

Samuti tuleks alustada kirjutamist järeldustest. Näiteks artikli kirjutamisel peaks olema autoril täpselt selge, mis on põhiline asi, mida ta öelda tahab. Artiklite, essee ja raamatu kirjutamise puhul on tähtis, et meil on üks selge peamine väide, mida me tahame põhjendada, üks peamine idee, mida me tahame edasi anda. Järgneb, kuidas selle ümber loogiliselt struktureerida oma alaküsimused või argumendid. Aga see sisuliselt tähendab, et alustada tuleb lõpust, peame kirjutama asudes teadma kogu terviku tuuma kohe täpselt.

Vanemteadur Bruno Mölder (PhD)

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, filosoofia ja semiootika instituut, filosoofia osakond

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Hindan kolme komponenti: sisu, struktuuri ja stiili. Nõuded komponentidele on järgmised. Sisu – esseel on keskne kaitstav väide, arutlus on teemakohane, esitatakse ja analüüsitakse argumente. Struktuur – ülesehitus on loogiline ja ühtne. Stiil – stiil on akadeemiline, vormistus korrektne.

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Esseed, vastused küsimustele, arutlevad eksamiküsimused, lõputööd.

Kas teie erialal on ühine arusaam, mis on väljendusoskuse roll kirjaliku töö hinde kujunemisel?

Kirjalik väljendus on eriala jaoks keskne. Seetõttu on vaja, et võimalikult vara õpitaks kirjutama. Esseest ei ole ühtset arusaama. Analüütiline esseel on rohkem arutlev, põhjendav. Kontinentaalsesse filosoofiasse kuuluvas essees pannakse rohkem rõhku stilile, väljendusele.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

See, et tekstis puudub tees või seisukoht, mida kaitstakse. Samuti ei tehta mõnikord vahet esseel ja referaadil.

Kas tekstid, mida teie õppejõuna üliõpilastele lugeda annate, mõjutavad seda, kuidas üliõpilased ise kirjalikke tekste koostavad?

Lugemine aitab kaasa heale väljendusoskusele, kuid siis tuleb pidevalt lugeda. Seda, kas kirjutamisoskus algab lugemusest, ei oska hinnata.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike tööde koostamisel?

Kindlasti on oluline õppida eeskujude varal ning eeskujuks võiksid olla head filosoofiatekstdid. Oluline on anda kirjatööle tagasisidet ning pärast seda võiks vajadusel esitada uue versiooni.

Kas teie erialal on olemas üliõpilastööde kirjutamise juhend? Mida see sisaldab?

Osakonnas on olemas iganenud kirjalike tööde vormistusjuhend. Ma olen oma

ainetes – kui on olnud nõutav essee – kasutanud oma juhendit, kus selgitatakse sisulisi nõudeid.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Bakalaureuseastme tudengeid tuleb kõigepealt hakata ümber õpetama, sest nemad on harjunud kirjutama kirjandeid, aga sellega pole ülikoolis midagi peale hakata. Ka ei oska nad õigesti parafraseerida ja refereerida.

Kui olete õpetanud välisüliõpilasi, siis kui hea on nende kirjalik väljendusoskus võrreldes Eesti üliõpilastega?

Üldiselt on erialaspetsiifilise teksti koostamise oskus parem, muidugi juhul, kui inimene tuleb kohast, kus seda on õpitud.

Kui hästi kirjutavad teie osakonna üliõpilased lõputöid (bakalaureuse-, magistri- ja doktoriastmel)?

Doktoriastmel kirjutavad paremini. Kõikidel on probleeme eesti keeles kirjutamisega. Kohati tuleb ingliskeelne tekst paremini välja kui eestikeelne, kuna eesti keeles kirjutatakse ja loetakse nii vähe.

Professor Daniel Cohnitz (PhD)²

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, filosoofia ja semiootika instituut, filosoofia osakond

Milliseid kirjalikke töid teie erialal tehakse?

Filosoofia üliõpilased peavad kirjutama esseesid, eksamitöid, uurimus- ja kraaditöid nii bakalaureuse- kui ka magistriastmes. Esseed võivad olla nii pikemad kui ka lühemad, eksamitööd on tavaliselt pikemad kirjutised. Kraaditööd vastavad pikkuselt ja stiililt teadusartiklitele.

Mis on hea kirjaliku töö kriteeriumid teie erialal?

Filosoofias on hea kirjaliku töö üldisteks kriteeriumideks selgus ja täpsus. Filosoofia lähtub probleemi analüüsist ja kontseptuaalsel tasandil lahenduse leidmisest. Seejuures on olulisel kohal kontseptuaalsete erisuste selgitamine ning tuleb hoole-

² Intervjuu on tõlgitud inglise keelest

ga jälgida, et nendele erisustele jäädaks kindlaks kogu teksti ulatuses. Filosoofilises tekstis tuleb püüda vältida sellist keelekasutust, mis muudab mõttekäigu segaseks. Seega tuleb filosoofidel orienteeruda teatud terminoloogias, kuid olla ka võimeline kirjutama nii, et tekst oleks mõistetav ka teiste erialade esindajatele. Tekstis on oluline käsitleda teatud küsimust või probleemi nii, et lugejatele oleks selgelt mõistetav, kuidas argumentatsioon viib tekstis esitatud küsimuse või probleemi lahenduseni. Filosoofilised tekstid on argumenteerivad. Neis ei oodata mitte arvamusalaldusi, vaid loogilise ülesehitusega põhjendusi, mis toetavad pakutavat lahendust.

Milline on teie erialal üldine arusaam kirjalike tööde rollist?

Ma arvan, et on levinud arusaam, et kirjutamine aitab korrastada mõtted ning et mõtete ja argumentide üleskirjutamine aitab tuvastada probleeme tekstis, arvestada potentsiaalseid vastulauseid jms. Kuna filosoofidel tuleb üldiselt palju kirjutada, on loomulik, et kirjalikke ülesandeid kasutatakse tihti õppetöö hindamiseks.

Mis on teie erialal üliõpilaste tüüpilised vead kirjalike tööde koostamisel?

Kõige sagedam viga algajate üliõpilaste seas on see, et nad arvavad, et filosoofilise probleemi saab lahendada, kui esitada selle kohta vaid oma arvamuse. Filosoofias tuleb aga arvamuse asemel esitada argumente. Selle asemel, et öelda "Minu arvates on X-i teooria veenev/mitteveenev", tuleb kirjutada "Minu arvates on X-i teooria veenev/mitteveenev, sest ...". Tuleb põhjendada, miks peaks teatud teooria või lahenduse omaks võtma või tagasi lükkama.

Teine levinud viga on see, et kasutatakse selliseid väljendeid, millest tegelikult aru ei saada ning mida ei osata lahti seletada. Arvatakse, et nii mõjub tekst sügavmõttelisemana ja tähendusrikkamana. Lihtne põhimõte, millest ma üliõpilastel lähtuda soovitan, on mitte kunagi kasutada ühtegi sõna ega kirjutada ühtegi lauset, mille tähenduses nad täiesti kindlad ei ole.

Kas te arvate, et erialaste tekstide lugemine ja hea kirjalik väljendusoskus on seotud?

Jah, hea lugemisoskus tähendab filosoofias seda, et mõistetakse loetava teksti struktuuri. Üliõpilane peab mõistma, mis probleemi autor käsitleb ja millise seisukoha/vaate/teooria poolt ta argumenteerib. Millistele eeldustele autori argumentid toetuvad? Kuidas argumente esitatakse? Milliseid vastulauseid autor arutleb? Kui teiste tekstes lugedes nendele küsimustele tähelepanu pöörata, on neid lihtsam arvesse võtta ka oma teksti üles ehitades.

Mis soovitusi/nõuandeid annaksite oma eriala üliõpilastele kirjalike tööde koostamisel?

Ma võin küll ka jagada soovitusi kirjalike tööde koostamiseks, kuid palju pare-

maid nõuandeid saab Nigel Warburtoni raamatust “The basics of essay writing” (Routledge 2007).

Kuidas on korraldatud teie eriala kirjalike tekstide koostamise õpetamine?

Siin ma saan jälle viidata Warburtoni raamatule. Praktikas õpivad filosoofia üliõpilased erialaspetsiifilisi nõudeid seminarides. Bakalaureuseõppe üliõpilastele selgitan ma nõudeid kirjaliku ülesande andmisel. Magistrantide puhul tegelen nende üliõpilastega, kes selles abi vajavad, individuaalselt.

Kas teie erialal on olemas üliõpilastööde kirjutamise juhend?

Kahjuks meil praegu sellist juhendit ei ole. Me küll hakkasime koos mõne kolleegiga koostama selleteemalist veebilehte, mis sisaldaks ka kirjalike tööde koostamise juhendit, kuid rahastuse puudumise tõttu jäi see ettevõtmine pooleli.

Kas üliõpilased on piisavalt ette valmistatud, et teha ülikoolis nõutavaid kirjalikke töid, kui nad astuvad bakalaureuseõppesse?

Nad ei ole eriti hästi ette valmistatud.

Kui olete õpetanud välisstudengeid, siis kui hea on nende kirjalik väljendusoskus võrreldes Eesti üliõpilastega?

Need välisüliõpilased, keda mina olen õpetanud, on üldiselt olnud väga hea väljendusoskusega.

Kui hästi kirjutavad teie osakonna üliõpilased lõputöid (bakalaureuse-, magistri- ja doktoriastmel)?

Minu arvates kirjutavad kõigi õppeastmete üliõpilased aasta-aastalt üha paremini. Aga minu üliõpilased kirjutavad tavaliselt inglise keeles, nii et taseme tõus võib olla tingitud ka sellest, et nooremate üliõpilaste inglise keele oskus on järjest parem. Seega kirjutavad mõned bakalaureuseastme üliõpilased paremini kui doktorandid võib-olla lihtsalt sellepärast, et nende inglise keel on parem.

